

فهرست مطالب

۱ چکیده

۲ مقدمه

فصل اول: کلیات پژوهش

۱-۱- بیان مساله تحقیق ۴

۱-۲- اهمیت موضوع ۶

۱-۳- اهداف تحقیق ۶

۱-۱-۳- اهداف اصلی ۶

۲-۱-۳- اهداف فرعی ۶

۱-۴- سؤالات تحقیق ۶

۱-۵- فرضیات تحقیق ۷

۱-۶- پیشینه تحقیق ۷

۱-۷- روش تحقیق ۹

۱-۱-۷- روش کتابخانه ای ۹

۲-۱-۷- روش میدانی ۹

۱-۸- جامعه آماری ۹

۱-۹- نمونه آماری ۹

۱-۱۰- روش یا روشهای نمونه گیری ۹

۱-۱۱- ابزار جمع آوری اطلاعات ۹

۱-۱۲- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات و تبیین فرضیات ۱۰

۱-۱-۱۲- روش تحلیلی ۱۰

۲-۱-۱۲- روش استنتاجی و نتیجه گیری ها ۱۰

- ۱۳-۱- محدودیت های تحقیق ۱۰
- ۱۴-۱- تعریف واژه های تحقیق ۱۰
- ۱۴-۱-۱- دین زرتشت ۱۰
- ۱۴-۱-۲- آتشکده ۱۰
- ۱۴-۱-۳- گوردخمه ۱۱
- ۱۴-۱-۴- کاخ ۱۱

فصل دوم: بررسی شرایط جغرافیایی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و هنری در دوره هخامنشی و

ساسانی

- ۱-۲- موقعیت جغرافیایی و تاریخی دوره هخامنشی و ساسانی ۱۳
- ۱-۲-۱- موقعیت جغرافیایی و تاریخی تمدن هخامنشی ۱۳
- ۲-۲-۱- موقعیت جغرافیایی و تاریخی تمدن ساسانی ۱۵
- ۲-۲-۱-۱- اوضاع سیاسی، اجتماعی و اقتصادی دوره هخامنشی و ساسانی ۱۹
- ۲-۲-۱-۲- وضعیت سیاسی هخامنشیان ۱۹
- ۲-۲-۲- وضعیت اجتماعی و مذهبی هخامنشیان ۲۰
- ۲-۲-۲-۱- وضعیت اقتصادی هخامنشیان ۲۳
- ۲-۲-۲-۲- وضعیت سیاسی ساسانیان ۲۷
- ۲-۲-۲-۳- وضعیت اجتماعی ساسانیان ۲۸
- ۲-۲-۲-۴- وضعیت اقتصادی ساسانیان ۲۹
- ۲-۳- فرهنگ و هنر دوره هخامنشی و ساسانی ۳۰
- ۲-۳-۱- فرهنگ و هنر در دوره هخامنشی ۳۰
- ۲-۳-۲- هنرهای به کار رفته در دوره ی هخامنشی ۳۲
- ۲-۳-۳- فرهنگ و هنر در دوره ی ساسانی ۳۳
- ۲-۳-۴- هنرهای به کار رفته در دوره ی ساسانی ۳۳

فصل سوم: بررسی آتشکده ها و گوردخمه های هخامنشی و ساسانی

- ۳-۱-۳- بررسی معماری دوره هخامنشی و ساسانی ۳۷
- ۱-۳-۱- معماری دوره ی هخامنشیان ۳۷
- ۱-۳-۱-۱- خصوصیات معماری ۳۸
- ۱-۳-۱-۲- نیارش ۳۸
- ۱-۳-۱-۳- آرایه ۳۹
- ۱-۳-۲- معماری دوره ساسانی ۳۹
- ۱-۳-۳- مقایسه کلی معماری هخامنشی و ساسانی ۴۳
- ۲-۳- بررسی آتشکده های دوره هخامنشی و ساسانی ۴۳
- ۱-۲-۳- نخستین آتشکده ها و نقش های عمده آنها ۴۵
- ۲-۲-۳- کارکرد سیاسی آتشکده ها ۴۶
- ۳-۲-۳- کارکرد اقتصادی آتشکده ها ۴۷
- ۴-۲-۳- آتشکده های دوره هخامنشی ۴۹
- ۱-۳-۲-۳- اصفهان ۵۱
- ۲-۳-۲-۳- فراهان ۵۱
- ۳-۳-۲-۳- آتش خانه ها ۵۱
- ۴-۳-۲-۳- آتشکده های فارس ۵۲
- ۵-۳-۲- بررسی آتشکده های ساسانی ۵۲
- ۱-۳-۲-۵- آتشکده جولیان ۵۴
- ۵-۳-۲-۵- آتشکده آذر گشنسب ۵۸
- ۵-۳-۲-۵- آتشکده کوچه بیوک یزد ۵۸
- ۵-۳-۲-۵- عناصر اصلی و ساختارهای معماری آتشکده کوچک بیوک یزد ۵۹
- ۵-۳-۲-۵- آتشکده های کنونی در استانی یزد ۶۳

- ۶۳ بناهای چهار طاقی ۳-۲-۶
- ۶۴ بنای چهار قاپی ۳-۲-۶-۱
- ۶۸ چهار قاپی قصر شیرین ۳-۲-۶-۲
- ۷۴ چهار تاقی میل میله گه ۳-۲-۶-۳
- ۷۴ موقعیت جغرافیایی چهار تاقی میل میله گه ۳-۲-۶-۳-۱
- ۷۸ مشخصات بنای میل میله گه ۳-۲-۶-۳-۲
- ۹۹ چهار طاق نیزار ۳-۶-۲-۴
- ۱۰۰ چهار طاق یزدخواست ۳-۶-۲-۵
- ۱۰۱ بررسی گوردخمه های دوره هخامنشی و ساسانی ۳-۳
- ۱۰۱ گوردخمه های هخامنشی ۳-۳-۱
- ۱۰۳ گوردخمه های هخامنشی در نقش رستم ۳-۳-۱-۱
- ۱۰۴ گوردخمه های ساسانی ۳-۳-۲

فصل چهارم: بررسی کاخ های هخامنشی و ساسانی

- ۱۰۷ کاخ های هخامنشی ۴-۱
- ۱۰۷ کاخ های شاهانه در پاسارگاد و شوش ۴-۱-۱
- ۱۰۸ کاخ دروازه ۴-۲-۱
- ۱۰۹ مجموعه کاخ ها و باغ شاهی ۴-۳-۱
- ۱۱۰ کاخ بار عام کوروش ۴-۴-۱
- ۱۱۱ کاخ اختصاصی کوروش ۴-۵-۱
- ۱۱۲ کوشک های باغ شاهی ۴-۶-۱
- ۱۱۲ باغ پاسارگاد ۴-۷-۱
- ۱۱۳ کاخ شاتور ۴-۷-۱
- ۱۱۴ چهار باغ ۴-۸-۱

- ۱-۴-۹- کاخ شوش ۱۱۶.
- ۱-۴-۱۰- آپادانا ۱۱۷.
- ۲-۴- کاخ های ساسانی ۱۱۹.
- ۲-۴-۱- قلعه دختر فیروزآباد ۱۱۹.
- ۲-۴-۱- تخت نشین ۱۲۲.
- ۲-۴-۲- تاق کسری (ایوان مدائن) ۱۲۳.
- ۲-۴-۳- کاخ بزرگ شاپور ۱۲۵.
- ۲-۴-۴- کاخ سروستان ۱۲۵.
- ۲-۴-۵- قصر شیرین ۱۲۸.

فصل پنجم: تاثیر دین زرتشت بر آتشکده ها، گوردخمه ها و کاخ های دوران هخامنشی و ساسانی

- ۱-۵- زرتشت ۱۳۱.
- ۲-۵- زمان و مکان تولد زرتشت ۱۳۳.
- ۳-۵- دین زرتشتی قبل از جلوس ساسانیان ۱۳۴.
- ۴-۵- آئین زردشتی دین رسمی کشور ۱۳۴.
- ۵-۵- بازتاب دین زرتشت بر هنر معماری دوره هخامنشی ۱۳۷.
- ۶-۵- بازتاب دین زرتشت بر هنر معماری ساسانی ۱۳۹.
- ۷-۵- تاثیر زرتشت بر آتشکده های هخامنشی ۱۴۰.
- ۸-۵- تاثیر زرتشت بر آتشکده های ساسانی ۱۴۵.
- ۹-۵- تاثیر زرتشت بر کتیبه های ساسانی ۱۵۶.
- ۱۰-۵- تاثیر آتشکده ها بر معماری ادوار بعد ۱۵۷.
- ۱۱-۵- تاثیر دین زرتشت بر معماری گوردخمه های هخامنشی ۱۵۸.
- ۱۲-۵- تاثیر دین زرتشت بر معماری گوردخمه های ساسانی ۱۵۹.
- ۱۳-۵- تاثیر دین زرتشت بر معماری کاخ های هخامنشی ۱۶۱.

۱۶۴.....	۱۴-۵- تاثیر دین زرتشت بر معماری کاخ های ساسانی
۱۶۷.....	نتیجه گیری
۱۷۱.....	منابع متن
۱۷۹.....	منابع تصاویر
۱۸۱.....	چکیده انگلیسی

فهرست اشکال

- شکل (۳-۱) تصویری از کعبه زرتشت ۵۰
- شکل (۳-۲) آتشکده جولیان ۵۶
- شکل (۳-۳) نمایی از ضلع شرقی آتشکده با پله هایی که در سه سطح قرار دارد ۶۱
- شکل (۳-۴) نمایی از چهارقاپی قصر شیرین ۶۹
- شکل (۳-۵) نمای غربی چهارقاپی ۷۱
- شکل (۳-۶) موقعیت مکانی آتشکده میل میله گه ۷۴
- شکل (۳-۷) دورنمایی از آتشکده میل میله گه ۷۸
- شکل (۳-۸) نمایی از آتشکده میل میله گه ۷۹
- شکل (۳-۹) پایه ضلع شمال شرقی آتشکده میل میله گه ۸۰
- شکل (۳-۱۰) پایه ضلع شمال غربی آتشکده میل میله گه ۸۰
- شکل (۳-۱۱) پایه ضلع جنوبی شرقی آتشکده میل میله گه ۸۱
- شکل (۳-۱۲) پایه ضلع جنوب غربی آتشکده میل میله گه ۸۱
- شکل (۳-۱۳) سکوی مرکزی داخل آتشکده میل میله گه ۸۶
- شکل (۳-۱۴) سکوی مرکزی آتشکده شیان ۹۰
- شکل (۳-۱۵) پایه های گچی و سکوی آتشکده میل میله گه ۹۱
- شکل (۳-۱۶) سکوی گچی داخل آتشکده میل میله گه ۹۲
- شکل (۳-۱۷) پایه های گچی آتشکده شیان ۹۳
- شکل (۳-۱۸) نما و مقطع پایه گچی شماره ۱ آتشکده میل میله گه ۹۳
- شکل (۳-۱۹) نما و مقطع پایه گچی شماره ۲ آتشکده میل میله گه ۹۵
- شکل (۳-۲۰) بخش های باقیمانده صندوقچه گچی داخل آتشکده میل میله گه ۹۶
- شکل (۳-۲۱) یکی از پایه های سنگی داخل آتشکده میل میله گه ۹۷

- شکل (۲۲-۳) پایه های سنگی داخل آتشکده میل میله گه ۹۸
- شکل (۲۳-۳) آرامگاه دکان داوود ۱۰۳
- شکل (۱-۴) قلعه دختر فیروزآباد ۱۲۰
- شکل (۲-۴) قلعه دختر فیروزآباد ۱۲۰
- شکل (۳-۴) کاخ کسری در عراق ۱۲۴
- شکل (۴-۴) نمایی از کاخ سروستان ۱۲۶
- (شکل ۱-۵) کتیبه داریوش در شوش ۱۳۸
- شکل (۲-۵) نقش برجسته انسان بالدار در پاسارگاد ۱۳۹
- شکل (۳-۵) آرامگاه داریوش بزرگ ۱۴۴
- شکل (۴-۵) آتشکده بیشابور ۱۴۷
- شکل (۵-۵) چهارقاپی قصرشیرین ۱۴۹
- شکل (۶-۵) تورنگ تپه ۱۵۰
- شکل (۷-۵) قلعه یزدگرد ۱۵۰
- شکل (۸-۵) محراب فضای باز در نقش رستم ۱۵۱
- شکل (۹-۵) آتشکده آذر فرنیع ۱۵۲
- شکل (۱۰-۵) آتشکده آذرگشنسب ۱۵۲
- شکل (۱۱-۵) آتشکده برزین مهر ۱۵۳
- شکل (۱۲-۵) آتشکده گشوده ۱۵۳
- شکل (۱۳-۵) آتشکده گشوده همراه با فضای الحاقی ۱۵۴
- شکل (۱۴-۵) آتشکده با فضای الحاقی بدون نظم هندسی خاص ۱۵۴
- شکل (۱۵-۵) آتشکده با فضای الحاقی بدون نظم هندسی خاص ۱۵۵
- شکل (۱۶-۵) کتیبه بیشابور ۱۵۶
- شکل (۱۷-۵) روند تبدیل آتشکده ها به مسجد ۱۵۷

- شکل (۵-۱۸) گوردخمه دکان داوود ۱۵۹
- شکل (۵-۱۹) طاق بستان ۱۶۱
- شکل (۵-۲۰) نمونه معماری خانه در زمان هخامنشی و ساسانی ۱۶۲
- شکل (۵-۲۱) الگوی تاثیر دین زرتشت بر معماری کاخ های هخامنشی ۱۶۳
- شکل (۵-۲۱) عمارت خسرو در قصر شیرین ۱۶۵
- شکل (۵-۲۲) ساختار کلی کاخها و خانه های اشرافی ساسانیان ۱۷۰

فهرست طرح ها

- طرح (۳-۱) نما و مقطع پایه گچی شماره ۱ مکشوفه از آتشکده میل میله گه ۹۴
- طرح (۳-۲) بازسازی پایه گچی شماره ۱ مکشوفه از آتشکده میل میله گه ۹۴
- طرح (۳-۳) نما و مقطع پایه گچی شماره ۲ آتشکده میل میله گه ۹۵
- طرح (۳-۴) پلان و نمای یکی از پایه های سنگی مکشوفه از آتشکده میل میله گه ۹۷

فهرست نقشه ها

- نقشه (۳-۱) نقشه شهر فیروز آباد در فارس ۴۰
- نقشه (۳-۲) برش کعبه زرتشت ۵۰
- نقشه (۳-۳) پلان کعبه زرتشت ۵۱
- نقشه (۳-۴) نقشه، برش و جزئیات چهارتاقی نیاسر ۵۳
- نقشه (۳-۵) پلان و برش در اتاق های آتشکده ۵۴
- نقشه (۳-۶) پلان آتشکده جولیان ۵۶
- نقشه (۳-۷) تعدادی از آتشکده های قابل مقایسه با آتشکده جولیان ۵۸
- نقشه (۳-۸) چهارتاقی ساده با چهار درگاه باز. ۶۶
- نقشه (۳-۹) چهارتاقی با دالان طوافدار. ۶۶
- نقشه (۳-۱۰) چهارتاقی با دالان طواف دار و ایوان مسقف. ۶۷
- نقشه (۳-۱۱) پلان چهارقاپی ۷۲
- نقشه (۳-۱۲) استان کرمانشاه ۷۵
- نقشه (۳-۱۳) موقعیت مکانی آتشکده میل میله گه ۷۶
- نقشه (۳-۱۴) پلان وضع موجود آتشکده میل میله گه ۸۲
- نقشه (۳-۱۵) نمای وضع موجود آتشکده میل میله گه ۸۳
- نقشه (۳-۱۶) نمای وضع موجود آتشکده میل میله گه ۸۳
- نقشه (۳-۱۷) پلان بازسازی شده آتشکده میل میله گه ۸۵
- نقشه (۳-۱۸) پلان آتشکده شیان اسلام آباد غرب ۸۷
- نقشه (۳-۱۹) پلان آتشکده ترنگ تپه گرگان ۸۸
- نقشه (۳-۲۰) پلان آتشکده چن ژیه ایلام ۸۹
- نقشه (۳-۲۱) پلان چهارتاق نیزار منسوب به اوایل دوره ی ساسانی ۱۰۰
- نقشه (۳-۲۲) پلان چهار تاق یزد خواست منسوب به اواخر دوره ی ساسانی و اوایل دوران اسلامی ۱۰۱

- نقشه (۴-۱) نقشه بازسازی شده کاخ دروازه ۱۰۹.
- نقشه (۴-۲) نقشه مجموعه کاخ های پاسارگاد ۱۱۰.
- نقشه (۴-۳) نقشه کاخ بارعام کوروش ۱۱۱.
- نقشه (۴-۴) پلان کاخ اختصاصی کوروش ۱۱۱.
- نقشه (۴-۵) نقشه کاخ شائور در شوش ۱۱۳.
- نقشه (۴-۶) صفه تخت جمشید ۱۱۵.
- نقشه (۴-۷) نقشه کاخ شوش ۱۱۶.
- نقشه (۴-۸) نقشه مجموعه شوش و کاخ آپادانا ۱۱۷.
- نقشه (۴-۹) تخت جمشید، نقشه کاخ آپادانا ۱۱۸.
- نقشه (۴-۱۰) پلان کاخ فیروزآباد ۱۲۱.
- نقشه (۴-۱۱) مقطع تخت نشین در فیروزآباد ۱۲۲.
- نقشه (۴-۱۲) نقشه کاخ کسری در عراق ۱۲۴.
- نقشه (۴-۱۳) نقشه بخشی از شهر و کاخ بیشابور ۱۲۵.
- نقشه (۴-۱۴) نقشه و پرسپکتیو و پرسپکتیو برشی کاخ سروستان ۱۲۸.
- نقشه (۴-۱۵) پلان باغ و عمارت خسرو ۱۲۹.

چکیده

هنر معماری همواره در تمدن و فرهنگ‌های گوناگون از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. از معماری دینی به‌عنوان هنر مقدس یاد می‌شود، چرا که دنیای خاکی را از روی زمین به عالم افلاک و به سوی بلندی و آسمان متصل می‌نماید. از آنجا که معماری دینی با فلسفه‌ای خاص و نگرش به معنای ماورایی به عنوان تجلی و نشانه‌ای از یک فلسفه دینی مطرح می‌گردد می‌توان هنر معماری و به گونه خاص در این پژوهش معماری دینی را به عنوان پیشاهنگ دیداری دینی دانست که می‌بایست در مجموع جوهره قدسی را به ظهور رسانیده و آن را در معرض دید قرار دهد. در کیش زرتشت، معماری مقدس اصول آیین و سنت‌های دین را در معرض دید قرار می‌دهد. شیوه و نحوه اجرای مناسک آیینی توسط انواع هنرها به نمایش گذارده می‌شود، که از آن می‌توان به هنر مذهب دیداری یاد کرد لذا این پژوهش از لحاظ روش گردآوری اطلاعات اسنادی کتابخانه‌ای و از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ روش تحلیل اطلاعات در زمره‌ی تحقیقات توصیفی است. از بررسی معماری آتشکده‌ها، گوردخمه‌ها و کاخ‌های دوره‌های هخامنشی و ساسانی در این پژوهش به این نتیجه رسیدیم که دین زرتشت بر معماری بناهای دوره‌های مذکور و علی‌الخصوص بناهای یاد شده تاثیر بسزایی داشته است.

واژگان کلیدی:

زرتشت، آتشکده، گوردخمه، کاخ، هخامنشی، ساسانی

انسان در عمق ضمیر خود به صورت نا آگاهانه گرایش خاضعانه به سوی حقیقتی مقدس و برتر دارد؛ اینگونه توجه و تقدیس و گرایش به موجودی والا و مقدس و خضوع در برابر آن پرستش نامیده می شود؛ از آنجایی که انسان از درک خدای خویش عاجز بود و هر چیزی که به آن فکر می کرد و یا در خیال خود می پروراند دارای فضایی بود و همچنین ساختار روحی انسان چنان بوده که طالب زیبایی بوده و از درک زیبایی لذت می برده، اجسامی که در اختیار خود داشت به صورت زیبایی جلوه داد و آن را پرستش کرد و با گذشت زمان و با آمدن پیامبران و ادیان کامل تر، این اجسام به صورت بناها و عبادتگاههایی ساخته شد و محلی برای عبادت و پرستش خدا در نظر گرفته شد. دین باوری و مذهب در ایران پیش از اسلام، عامل مهمی در ایجاد یک رشته از تحولات اجتماعی و سیاسی بوده است و نقش بسزایی نیز در ارتباطات میان اقوام و ملت های گوناگون داشته است که این خود موجب اشاعه و عمومیت بخشیدن آداب و اعتقادات مذهبی آریایی در میان دیگر اقوام گشته و همچنین زیربنا و بنیانی برای ادیان جهانی بوده است. زرتشت با پذیرش بخشی از اصول و سنت های گذشته، برخی از عادات و رسوم دیرین را نفی کرده و پرستش خدای واحد را جایگزین افکار شرک آلود و خدایان متعدد نمود. زرتشت، با کنار گذاشتن همه ی خدایان کهن، از جمله ایزدمهر، که از خدایان دیگر مهمتر بوده، به نوعی وحدت در آفرینش جهان هستی نزدیک شده است. منابع و آثار باقیمانده در ابتدای گسترش این دین نیز حاکی از وحدانیت خدایی دارد که جز اهورامزدا نیست.

منطبق با دیدگاه بسیاری از پژوهشگران، "فرهنگ" عامل اصلی شکل گیری معماری است و نقش مهمی در پایداری اجتماعی دارد، لذا مطالعه فرهنگ های دینی برای شناخت الگوهای رفتاری اقوام و مذاهب گوناگون اهمیت می یابد لذا این پژوهش به منظور آشنایی با تاثیر دین زرتشت بر معماری هخامنشیان و ساسانیان و به طور موردی آتشکده ها، گوردخمه ها و کاخ های این تمدن ها می باشد. بدین صورت که در فصل اول پس از بررسی کلیات پژوهش، فرهنگ و هنر تمدن های هخامنشی و ساسانی را در فصل دوم بررسی کرده ایم. در فصل سوم آتشکده ها و گوردخمه های هخامنشی و ساسانی را مورد مطالعه قرار داده ایم و پس از پژوهش پیرامون کاخ های تمدن های مذکور در فصل چهارم، در نهایت در فصل پنجم به بحث و نتیجه گیری درباره تاثیر دین زرتشت بر معماری این بناها پرداخته ایم.

فصل اول:
کلیات پژوهش

۱-۱- بیان مساله تحقیق

زندگی زرتشت در شش هزار سال تاریخ نامکتوب شناور است و معلوم نیست که او در آغاز عصر تاریخی می زیسته یا در عصر تاریخی- اساطیری و یا دورتر از این دو، هم عصر ارمیای نبی، بودا و بر اساس تحقیقات، کنفوسیوس بوده یا او را باید پیشاهنگ همه پیامبران دانست. بر اساس تحقیقات یونانی، زمان زندگی زرتشت به شش هزار سال پیش از افلاطون و به عصر نو سنگی بر می گردد. والتر هیتس با تکیه بر منابع و شواهد اسلامی زمان زندگی زرتشت را ۲۲ مارس (دوم فروردین) ۶۳۰ سال پیش میلاد دانسته است. محققان دیگری با استناد به اینکه در متنی آشوری از آسورینی پال (۶۳۱-۶۶۸ سال پیش از میلاد) نام «اس- سه- ره- مه- زه- اش» مدلول نام اهورا مزداست، زمان زندگی زرتشت را این دوره می دانند دین زرتشت از زمان کیانیان و هخامنشیان به تدریج در ایران رواج یافت. در حکومت اشکانیان، گسترش پیدا کرد و در دوران ساسانیان دین رسمی ایران شد، پس از ایجاد نابرابری اجتماعی در ایران که در حکومت ساسانی روی داد، با یورش تازیان، بعضی از ایرانیان تغییر دین دادند. گروهی از زرتشتیان که تحمل حکومت بیگانه را نداشتند، به سوی کشور هندوستان مهاجرت کردند. آنان با تلاش و پشتکار خود، سازندگی را گسترش دادند و هم اکنون به نام پارسیان از شهروندان ارزشمند و خوشنام هندوستان به شمار می آیند.

زرتشتیانی که در زادگاه خود ایران باقی ماندند، در نخستین حکومت های پس از ساسانیان و تعصب های موجود، روزگار سختی داشتند و پس از سال ها رنج و دربدری به شهرهای کویری ایران، یزد و کرمان پناه بردند و با کندن کاریزها، آب را از دل زمین برآوردند و پیشه سفارش شده پیامبرشان، کشاورزی را در شهرهای کویری گسترش دادند. قرن ها بعد پس از اینکه بیداد و تعصب کاهش یافت به شهرهای بزرگتر ایران نیز مهاجرت کردند. در اندیشه و پیام آشور زرتشت، خداوند هستی بخش، آهورامزدا نام دارد. آهورا یعنی "هستی بخش"، مز یعنی "بزرگ" و دا از "دانش و دانایی" آمده است. از این دیدگاه خداوند، دانای بزرگ است، انسان را بنده و برده خویش نمی داند بلکه با خردی که به انسان بخشیده، جایگاه ارزشمند انسانی و دانایی را به او پیشنهاد کرده است. از دیدگاه زرتشت، خداوند، کینه توز، انتقامجو، خشمناک و مجازات گر نیست بلکه سراسر نیکی و داد است. نگرش آیین زرتشت به جهان هستی، پیروی و پیوستن به قانون آشا است. از دیدگاه او خداوند جان و خرد، جهان را بر پایه هنجاری آفریده که بر تمام هستی حکمفرما است او این هنجار و نظم حساب شده را آشا می نامد. استواری قانون آشا بر جهان هستی، بازتاب اراده و خواست پروردگار بزرگ است. انسان باید خود را با هنجار هستی،

همگام و همراز سازد. راستی و درستی، مهر و فروتنی و فروزه های نیک انسانی را در خود پرورش دهد. قانون آشا، نیروی هماهنگ کننده جهان هستی است و هیچ پدیده ای از اتم تا کیهانشان وجود ندارد که بر پایه این هنجار نا هماهنگ، استوار نباشد.

در حجاری های تخت جمشید، آنجا که تصاویر انسانی بر دل سنگ حک شده است نیز نوعی آرامش تأثیری به چشم می رسد. چهره ها تماماً سنخ هستند و بیانگر فرد مشخص و معلومی نمی باشند و جملگی از خصوصیات نسبتاً یگانه ای برخوردارند. معماری ایران باستان بر پایه یزدان شناسی، جهان شناسی و انسان شناسی خاص زرتشتی جلوه گر بود. مثلاً آتشکده ها بر اساس اشکال چهار گوش که دو قطرش مرکزی را می سازد که جایگاه جاویدانان و محل آفرینش فرشتگان و ماوای اهورامزدا ست بنا می شود. جلوه چنین تفکری را در معماری چهارتاقی پارتی و ساسانی مشاهده می شود: گنبدی بر چهار پایه که بر فراز آتشگاه ها ساخته می شد. از مهمترین مضامین هنر ایران باستان مبارزه یزدان و اهریمنان و سرانجام پیروزی نهایی یزدان است. جدال نور و سیاهی پایه و اساس تفکر زرتشتی را تشکیل می دهد. در ایران قبل از اسلام (دین زرتشتی) طبیعت و عناصر آن مقدس شمرده می شدند و گاهی دارای ایزدانی بودند. در پیام زرتشت بیش از هر چیز حفظ طبیعت و احترام به زمین و آب و خاک و گیاهان دیده می شود. در این دین آتش نمادی از اهورامزدا به شمار می رفته و آلوده کردن طبیعت و عناصر آن همچون آب، باد، آتش و خاک گناهی بزرگ بوده است و آناهیتا و الهه اشی خشو یا اردی خشو در ایران ایزد بانوی آب بودند. رویکرد طبیعت گرا را که دارای نگاهی تقدس آمیز به عناصر طبیعت است و معبد را در ارتباط با عناصر طبیعی قرار می دهد، می توان در معماری یونان باستان و ایران قبل از اسلام (دین زرتشت) ملاحظه کرد. این رویکرد، معبد را نه به شکل کوهی اسطوره ای، بلکه آن را بر فراز کوهی مقدس متجلی می سازد. در ایدئولوژی آئین زرتشتی و ایران قبل از اسلام نیز اعتقاد به کوه مقدس ایران ویچ و کوه البرز یا هربرز یا تیره که در کنار دریای فراخکرد در مرکز دنیا واقع شده و از طریق پل چنوات از قله اش به آسمان متصل بوده قابل ملاحظه است تجلی این کوه مقدس در معماری زرتشتیان در معابد سه گانه اصلی آنها که در بالای کوه و در کنار برکه ای مقدس ساخته شده بودند، ملاحظه می شود: در آذربایجان؛ آتشکده آذرگشنسب. استفاده از عناصر مصنوع یا طبیعی نمادین از دیگر روش هایی است که در پرستشگاه ها برای نشان دادن حضور نور و یا خورشید به عنوان عنصر مقدس استفاده شده است می توان آن را در پرستشگاه های زرتشتیان ملاحظه کرد. آتش هم تمثیلی نمادین دیگر از خورشید و نور مقدس در معابد بود که در معابد زرتشتی، هندوئیسم و یونان باستان مورد استفاده قرار می گرفت در ایران

قبل از اسلام، زرتشتیان پنج بار در روز به سمت نور نماز برگزار می کردند که این نور می توانست نور خورشید یا نور آتش باشد. آتش روشن، نشانه بارز حضور اورمزد است و نقش آن در آئین های عبادی زرتشتیان باعث شکل گیری آتشکده ها و چهارطاقی ها شده است. در اندیشه زرتشتیان، آب پس از آتش مقدس ترین عنصر به شمار میرود در ایران قبل از اسلام علاوه بر پرستشگاه های که برای نیایش ایزدبانوی آب ساخته می شد، مهرابه ها و آتشکده ها نیز در نزدیکی آب یا چشمه ای مقدس برپا می شد یا برکه ای در کنار آنها ساخته می شد؛ مانند آتشکده آذرگشنسب و یا آتشکده فیروزآباد. بدون شک دین زرتشت بر معماری ایران پیش از اسلام تأثیر بسزایی داشته است. بایستی دید که ای تأثیر چگونه و تا چه حد بوده است؟

۲-۱- اهمیت موضوع

با توجه به اهمیت شناسایی عناصر و ارکان مورد استفاده دین زرتشتی در معماری پیش از اسلام ضرورت می یابد که بناهای بجا مانده از جمله آتشکده ها، گوردخمه ها و کاخ ها مورد بررسی قرار گرفته و برای احیای آن ها طرح هایی پیشنهاد شود.

۳-۱- اهداف تحقیق

۴-۱-۱- اهداف اصلی

- بررسی تأثیر دین زرتشت بر معماری پیش از اسلام

۴-۱-۲- اهداف فرعی

- شناسایی نمادهای به کار رفته از دین زرتشت در بناهای بجا مانده از دوران پیش از اسلام

- بررسی تأثیر عناصر دین زرتشتی در معماری پیش از اسلام

۴-۱- سؤالات تحقیق

- چه عواملی بر معماری آتشکده های پیش از اسلام تأثیر داشته است؟

- تأثیرپذیری معماری گوردخمه ها از دین زرتشت چگونه بوده است؟

- دین زرتشت چگونه بر معماری کاخ ها تأثیر گذاشته است؟

۵-۱- فرضیات تحقیق

- معماری آتشکده ها متأثر از دین زرتشت بوده است.
- دین زرتشت بر معماری گور دخمه ها تأثیر گذاشته است.
- باور های اعتقادی جامعه و پادشاهان در ساخت کاخ ها مؤثر بوده است.

۶-۱- پیشینه تحقیق

درباره ی موضوعات مرتبط با این موضوع تحقیقاتی بدین شرح انجام شده است:

برازنده حسینی (۱۳۸۸) در پایان نامه ای با عنوان «بررسی تأثیر دین زرتشت بر هنر ایران پیش از اسلام» تأثیر دین زرتشت بر هنر ایران پیش از اسلام را بررسی می کند. این پژوهش ضمن بررسی شخصیت زرتشت و تعالیم و شرایع دین زرتشتی به تفاوت این دین با ادیان میترایی، بودایی و مسیحی نی می پردازد و عنوان می دارد که گفته ها و آموزه های آیین زرتشت همواره منبع الهام هنرمندان و جزء لاینفک هنر ایران باستان محسوب می شود و از این تعالیم می توان به عنوان ماهیت هنر پیش از اسلام یاد نمود. در این رساله کلیه آثار هنری موجود در دوران ماد، هخامنشی، اشکانی و ساسانی در ارتباط با دین زرتشت مورد بررسی قرار گرفته است.

دادور و برازنده حسینی (۱۳۸۹) در مقاله ای با عنوان «مطالعه تطبیقی آتشکده های زرتشتی و استوپاهای بودایی» به بررسی آیین زرتشت و بودا و آتشکده های زرتشتی و استوپاهای بودایی می پردازد و عنوان می دارد «معماری دینی را باید به عنوان پیش آهنگ دیداری دینی دانست که می بایست در مجموع جوهره قدسی را به ظهور رسانیده و آن را در معرض دید قرار دهد. در دو کیش زرتشت و بودا، معماری مقدس اصول آیین و سنت های دو دین را در معرض دید قرار می دهد.

مشایخ نیا (۱۳۹۱) در پایان نامه ای با عنوان «مطالعه تطبیقی آثار هنری دین ودایی و دین زرتشت در هند و ایران باستان» به بررسی آثار هنری دین زرتشت در ایران باستان می پردازد. وی در این تحقیق بیان می دارد: «آثار به دست آمده توسط باستانشناسان در فلات ایران و دره رودخانه دجله و فرات حاکی از آن است که این مردمان با یکدیگر ارتباط نزدیک و مداوم داشتند. این ارتباط تا به امروز در دوره های مختلف تاریخی به شکل های گوناگون ادامه داشته است. ادیان ودایی و زرتشتی در هند و ایران باستان هر یک با داشتن هویتی مستقل و مشخص و همچنین حفظ عناصر بومی خود تحت تأثیر یکدیگر قرار داشتند.»